

AMA BIRJIÑA
ARANZAZU-KOAREN KONDAIRA

ON JUAN KARLOS GERRA-KOAK IZKRIBATUA.

DONOSTIAN.—Baroja-ren semeen moldizkiran.

AMA BIRJIÑA ARANZAZU-KOAREN KONDA!

ON JUAN KARLOS GERRA-KOAK IZKRIBATUA

DONOSTIAKO EUSKARAZKO
ITZ-JOSTALDIEN BATZARREAK SARIZTATUA

DONOSTIAN:
Ignazio Ramon Buroja-ren semeen moldizkiran.
1890

AMA BIRJINA

ARANZAZU-KOAREN KONDAIRA.

I.

Aranzazu.-Ama Birjiñaren agerpena.

Euskal-erriaren biotz biotzean, Gipuzkoako lurrean, Nafarroa eta Arabako mugarrietatik laster ta Bizkaikoetatik ez urriñ, arkitzen da Aranzazu.

Erri menditi onetako mendirik galantenak eta aitzik latzenak inguratzen dute, zeruetaraño jasorik euren kopet

ikusgarriak, euren oñetan irigitzen dialarik epai-zulo illunak ta beldurgarritzko leizeak.

Iru aitzen gañean miragarriro anchiña egindako bakarleku edo konbentuaren orma zarrak an dande oraindik, estalpe gabe, tantaiak, suak eta garrak beltzitura, euren leio zabaletatik iragotzean basoko aizeak urruma negargarriak botatzen dituzala; eta aldamenean eliza berrieratua, elizan Andra Maria maitea, zidarrezko jargoï baten erdian, ogeita bederatzi ispilluk zidarraren gañean distirutzen dutela, bañan zidarraz eta ispilluak baño argi biziayoagaz distirutzen duala Berak, bere eskuz datorkigun ondasun eta mesedeakiñ.

Au da euskaldunen Ama eta Erregiña, chikitatikan guztiok maitatzen ikasi deguna; naigabeetan poztutzen gaituana eta gere atsegiñak eztitutzen dituen atsegiña bera. ¿Ta nola ez euki euskaldunak gure jaiera irazekia Ama Birjiña Aranzazukoagana, erdeldunak ere leku santu

ura ikustean esaten baldin badute ezin itekela bertan egon animia Jainkogana-tubage; nai ta nai ez bertanche ezpañetara otoitza etortzen dala? ¿Zer ez luteke esango, guk bezela, amaren magaletik artu izan balute Birjiña onenganako naitasun gozoa? ¿Zer, jakingo balute bere kondaira?

Ama Birjiña Aranzazukoaren kondaira da era baten laburra eta aundia. Itz guchitan esan liteke, bañan bertan arkitzen dira ikaskizun entzungarriak, batez ere Euskal-erriarentzat.

Orain laureun ta ogeitainbeste urte, Jesukristo jaio zanetik 1469 garrenean, nasturik zeudenean gure guraso zarrak anai-arteko gerra izugarrietan, Oñak eta Ganboaren deiturakin otso amorratuak bezela batzuk besteak zatitutzen; iya galtzeko zorian zeukatenean euren Kristau fede garbia sorginkerietan sinismena jarririk, eta Jainkoak berak bere asarrea agertzen zuanean urte bitan curia ukatuagaz erri errukigarri oni; entzun zuan

Balzategiko semeak, lagun artean *Ancho-Chapel* zerichon Rodrigo artzaiak, Aloñako larra goietatik arran aundi baten soñua..... begiratu zuan alde guztietara, ganaduren bat izango zalakotan, bañau ez zuan ezer ikusi. Orduan, bere pausoak arranaren otsagaz gidaturik, jachi zan arinainka aldatsa bera..... eta an..... barrenean billatu zuan, arantza baten gañean, Ama Birjiñaren imajiñ beneragarria, eta onen ondoan kanpaechoa mendietako aize garbiari bere soñua ematen.

Ara nola Ama Birjiñak Aranzazutik deitu zien lau aldetako euskaldun guztiai beragana, bere mantupear onlazar eta ganboarrak anaiak legez lastandu zitazen, ta berareng anako debozioaren bidez ara charrak eta sinismen obrak beti betiko aztu zitazen.

Jaungoikoaren esku santua agertzen da gauza miragarrietan. Jaunak nai izan zuan bere Semea mundua paketutzera etorri zanean artzaiak lenengo adoratu

zezatela..... gero erregeak. Jaunak bada nai izan zuan bere Amaren imajiña Euskal-erria paketutzeko agertu zanean, lenengo artzai batek adoratu zezala gegero..... España eta Indietako erregeak, mundu bietako koroia zeraman erregeak, kondairak erakutsko digun bezela.

Egun aietan egiten zan Oñatin erregetzko prozesioa Jainkoagandik euria iristeko. Rodrigok, jachi zanean Ama Birjiñaren agerpena esatera, billatu zuan kalerik kale ebillela prozesioa, eta, pozkidazko uluak emonaz, deadar egin zuan: —¡Jaunak! ¡Jaunak! alperrik zabiltze letaniak kantatzen emen bean..... zuen erreguak entzungo dituana Gesalza baño aruntzago dago, nik neronek billatu det, itzez beteritako leku latz batean, aranza baten gañean, bertatik deitzen dizue Ama Birjiñak, bere Semea besoetan duala; arantzatik dingiliska kanpaecho batek joten dau».—Zorotzat artu zuten Rodrigo grisajoa, ta jaramonik egin gabe jarraitu zioten euren letaniari. Bañan

artzaiak, bere amazazpi urteen ernaitasun beroagaz, barriro esan ieten «bota nazazute nik diotan aitzetikan bera, bertan arkitzen ez bada esaten dedan Ama Birjiña, atozte ikustera nigaz gazteok zergaitikzarrak ezin igoko dezue bertaraño.»

Erabaki zuten orduan urrengo goizean joatea. Igo zuten badazegun sentian, eta arriturik ikusi zuten euren begiakin Rodrigo oza oza sinistu ziotena. An zegoan, bai, aranza gañean Ama Birjiña bere Semea besoetan zuála; eta, aranzatik dingiliska, kanpaechoa. Bélaunikatu ziraden Andra Mariaren aurrean, ision zituzten bere onran kandelak, ta, oneek piztu orduko, asi ziraden ichas aldetik irtetzen urte bi oietan ez kutaturik zenden lañoak. Prozesioa Oñatira bihurtzean lur egarrituak artzen zuan gozoro euri ugarien bustitza ongillea.

Denbora guchi barru jaso zan Aranzazun elizacho bat; eta bertara zijoahten millaka kristauak, ez bakarrik Euskal-erri guztitik, baizik urriñagotikan ere

bai, Ama Birjiñaren imajiñ miratsu ura ikustera ta euren premien oskaia bere bitartez iristera.

Ama Birjiñearen deia ongi cagutu zuten euskaldunak eta Rodrigok Aloñan entzundako kanpaechoaren soñua, laster miraen aomenak zabeldu zuan erri guztietara.

Bañan Oñati eta Mundrague izan ziraden lenengoak dei orri erantzuten. ¿Nork esango leuke? ordurarte gerra irazekian zeuden erriak elkartu ziraden, bioen artean egiñik Aranzazuko Ama Birjiñaren lenbiziko ballera edo kofradia. Urte guchi ziraden oraindikan oñatiarrak armen indarrez Mundrague ezin arturik lau aldamenetatik sua eman ziotela, eta garrak eche, jau regi, eliza, guzti guztia bageztatzen zuan artean, eriotza eta lapurreta nora nai eraman zutela. Mundraguekoak ez ziraden, euren chandan, obeak zuten euren etsaiakin, eta orain, danokbaturik, ekin zioten, indar osoakin Aranzazura bidea zabaltzen. Aitz bizian, mendirik

mendi, atara zuten orduan al zan biderik onena; emanik artarako aberatsak euren dirua, ta olagizonak, errementariak, meagilleak ta beste nekazari denak euren besoen indarra. ¿Nola ez ikusi Jaungoikoaren eskua lanonetan? ¿Nork, ez bada Ama Birjiña Aranzazukoak bildu ituan batasun zoragarrian ordurarte etsai gorrrak ziratenak? Oñatik eta Mundraguek paketurik Aranzazura zabaldu zuten bidea izandu zan Euskal-erri guztia-rentzat pakerako bidea, andisek gora igo zuten laster alde danetako euskaldunak Ama Birjiñaren aurrean belaunikatzeraz; ordutik gero ez zan izan ez ganboarrik ez oñaztarrik, baizik guztiak eusk aldun utsak. Aztu ziraden Anboto inguruko akelarrea ta Durangoko erejeak, berriturik anchiñako oitura garbiak eta sekula ilko ez dan fede egiazkoaren sinismen osoa, bada agertuko badira ere beste gizaldi baten fedetsaiak Nafarroa aldean, Birjiña onen semeak biurtuko dituzte Eliza Ama Santarengana.

II.

Bakarlekua.—Eleiza.

Arriarango andra Juana deitzen zan emakume prestu bat, eche argidotarrean jaioa, ondasun ugarien jabea, jakintsua ta santia alako eran non Errege Katolikoak, Fernando eta Isabel illezkorrak, eskatzen zioten iritzia euren gobernuko gauza larrietan. Berak pronostikatu oi zuan Granadako irabazkida, gero Españaren onerako suertatu zan bezela, eta Isabel, erregeña aundi ark, nai izan zuan bere aldamenean eramatea beti kortean, baña andre Juanak eukan bere biotza eskeñita erregeña oraindikana undiago bateri: Ama Birjiña Aranzazukoari. Ori bada izandu zan Ama Birjiñak Aranzazun euki zuan lenbiziko serbitzaria. Ara erretiraturik bizi zan Juana doatsua karidadezko obra argiak egiten, Ama Birjiña zaintzen, bere elizachoaren ondoko osta-

lari biurtuta Erregeen kortean ainbesto leku zuan Andrea.

Gero, ainbesterañoko limosnak batzen ziraden, alde guztietatikan zetozen kristauak utziak, zein elizachoaren ondoan egin zan bakarleku edo konbentu bat eta bertan jarri ziraden Andra Maria Merzedeskoen ordengo fralleak, euren artean zeudela Fray Pedro Arriarangoa, andra Juanaren semea, eta Fray Tristan Salazar ta Gebarakoa, Oñatiko kondearen senide urrena.

Merzedesko fralleak, konbentua utzirik, sartu ziraden euren ondoren San Franziskoren semeak, gero, oiek Santo Domingoren ordenara pasatu ziradelako, izan zuten ausi luze bat San Franziskorengoakin, onen alde erabaki zuana Rota deritzaion Aita Santu Erromakoaren tribunalak.

Orduan, bein betiko franziskotarrak gelditu ziradencan Aranzazuren jabe, zabaldu eta geitu zuten konbentua obra aundiakin larogeita geiago fralleentzat

leku zuala, guztiak bear ziradelako ara zijoazten kristauai arreta emateko.

1552-garren urtean, inork nola ez zekiela, sua konbentuak artu zuan, eta guztia erre zan, bañan laster kristauen limosna askoren bidez jaso zan konbentu berri bat, galanta eta ederra ainbesterañño eze bere ondoan elizachoak zirudien chikiegia. Orregatik 1600-garren urtean asi zan eliza berri bat eta emezortzi urte barru bukatu geratu zan, gaurko egunean ikusten degun ain andia. Ama Birjiña eliza barri onetara aldatutzean egin ziraden zortzi eguneko jai ta festa ikusgarriak, Aita Santuak barkadonina edoj ubileoa emanik euretara zijoazten kristau guztientzat. Gipuzkoa, Araba, Bizkaia ta Nafarroatik, Gaztelatik eta Frantziako euskalerrri gere ansi maiteetatik jendetalde aundiak etorririk, egin zan aldaera 1621-garren urteko Andra Mari Agorrekoz, au da Eliza Ama Santak Birjiñaren jaiotza zelebratzen duen egunean. Ainbeste anima batu ziraden zein

erromerigilleak betetzen zuten Aranzazu tik legua laurdengo ingurua.

Andik urte batera barriz suak artu zuan Aranzazu: erre zan konbentua, erre zan ere eleiza eder ura, berri-berria zegoelarik, bakarrik garrak utzi zuten iku-tu gabe altare nausia, Ama Birjiñaren jarlekua errespetatu naian bezela.

Orduan ikusi zan egiazki Aranzazuko Amarenganako naitasuna. Beriala, iru illebete baño len, batu ziraden bost milla dukat eta geiako dirntan eta beste bi milla, kare, arri, zur eta gañerako gait-suetan; denbora guchi geruago ziraden berrogeita amar milla dukat..... egun aietarako igabur arrigarria. Erri osoak joan ziraden auzo lancan gait-suak edo materialak eramatera, ala bildu ziraden egun batzuetan irureun gizon ta berreun Uztarri. Laster bada jaso ziraden bakar-leku ta eliza berriak. urtetik urtera gei-tuagaz obra aundiakin, eleiza eta alta-reak edertuagaz ta apainduagaz otallari, antzekkiñ ta urretzalle famatsuen lana-

kin, amazapigarren gizaldia bukatzera zijoanean, zegoan Aranzazuko eliza bere konbentuakin bere benetan ikusgarria.

Baña ez bakarrik Aranzazun bertan agertu dute euskaldunak Ama maitaga-rrí oni dioten naitasuna. Nora nai joan diradela, ara eramán dute euren herriko oroitzá gozoen gañean Aranzazuko Bir-jiñaren jaiera bizia. Ala toki askotan ikusiko dirade mundu zabalean Berari jasotako altareak: Guadixko katedralea, Madriden San Ignazioaren elizan, Mexi-koen San Franzisko renean, Potoín San Agustínean, Liman, Nueva Verakruzen, Habanan, Kartajenen eta beste ainbes-tekan.

III.

Aranzazuko Ama Birjiña,
Fedearen zaintaria.

Gauza erreza izan da Aranzazuko eliza eta bakarlekuaren kondaira azaltzea, ba,

ñan ¿nork azaldu Ama Birjiñak bertatik egin dituan mesedearena? ¿Nork kontatu litzake ichasoetako ondarrak? Nork neur-tuzeruko izarren argia? Bada izarrak baño argiagoak izanik eta ondarrak baño ugariagoak, zorakeria egiazkoa izan-go litzake nigan Ama Birjiña Aranzazu-koaren bidez irichi diran graziak kontatu eta azaldu nai izatea. Or daude liburue-tan jarririk banaka batzuk; diot banaka batzuk, asko badirurite ere, utsa dirade-lako Ama miratsu oni zor dizkiogun-danen aurrean ipintzen badira. Ez da bakarrik izan bera erientzat sendagiña, naigabetuentzat pozgarria, urikalduen salbatzallea eta, itz batean, beartsu guz-tien premiak bete dituana, baizikan, be-ra agertu ezker, ez da igarogure errian gertaera aundi eta doaitirik bere bitartez etorri ez zaigunik.

Mundu osoak badaki nola XVI garren gizaldian jaiki zan Jesukristoren Eleiza-ren kontra Alemaniako fralle bat, buru arroagaz aspiratu naian Aita Santu Erro-

makoa. Jainkoaren Probidentzi beti mi-rgarriak atara zuan orduan fralle batek kaltarraitzen zuan Elizaren alde, espa-ñatar soldadu bat: Ignazio, euskaldunen loria. Mundu osoan ere gauza jakiña da nola Ignazio bere Loiolako jaiotechean zegoela, frantzesak Iruñan egin zioten zaurietatik sendatzen, sendatu zan era batera gor-putz eta animako zaurietati-kan eta gertatu zan izateko gero Fedea-ren soldadu aundia. Bañan ¿nora joan zan bere asmo berriai jarraitzeko inda-rren billa? Aranzazura. Osatu orduko, echetik irten bezin laster, joan zan man-do baten gañean Aranzazura. An igaro zuan eleizan gau bat Birjiñaren aurrean, eta an, ber berak dio, irichi zuala bere bizitza berriari ekiteko bear zuan arnasa ta ernaitasuna. Gau zoragarria ura, zeñe-tan egon zan Euskal-erriko Erregiñaren oñetan, bere tellapean, gero zernetau euskaldunen Aita izan bear zuana. Ara-emen batean bildurik gure erriko bi de-bozio aundienak. Gertaera onen oroi-

monerako dago ezarririk Aranzazuko
elizpean arri polit bat, zeñetan latinez,
euskeraz eta gaztelaniaz irakurten da:

Anno 1522.

Virginis invisens miles Ignatius aras
Fervidus hic mansit nocte precando vigil
Exiit hic Navarretan per doctus ab illa
Multa sacra, et volvens corde sodalitium.

Aita San Ignazio Eliza onetan
Birjinari erreguz gau oso egon zan.
Zeruko graziagaz apaindua urten zan
Jesusen lagundia gero bildu zezan.

Ignacio el Santo aquí, con alto ejemplo,
Se dió á la Virgen por su fiel soldado,
Y por Ella de gracias mil colmado,
Salió á ser fundador desde este Templo.

Amazazpigarren gizaldiko lenengo ur-
tietan piztu zan Nafarroan, Frantzia al-
deruntz sorginen fedetsaigoa edo erejia
ichusia, jende gaizto batzuek kristauak
animak galtzen zituztelarik ipiniatz Jain-
koaren ordeaz deabrua bera adoratzan.
Felipe, izen oneko irugarren Erregeak

ikaraturik ikustean Espainiako errietan
orlako gaitzetea, erabaki zuan predikatza
lleak bialtzea jende aiek konbertitzeko,
ta jakindurian eta birtuteetan egokie-
nak billatu zituan Ama Aranzazukoaren
echean. Bertatik bada urten zuten Frai
Martin Okarizkoak, Arakil, Burunda eta
Asparrenara, Frai Juan Zigarrokoak Baz-
tango mendietara, ta Fray Domingo Sar-
dok Bost Uritara eta enparauko aldetara.

Denbora asko baño len biurtu zituen
sinismen okerretan, zikiinkeriarik ichu-
sienetan eta gaiztakeriarik gogorrenetan
ichuturik zeuden anima aiek Eliza Ama
Santarengana eta Jaungoikoaren legea
gordetzera.

Errege ona jua zan andik urte guchi-
ra Ama Birjinari eskerrak ematera. 1615-
garrengo Semendi-illaren 12-an igo
zuan Aranzazura; eta miraturik gelditu
zan esanaz ez zuala inoiz ikusi leku latza-
gorik, eche ikusgarriagorrik, ez ere fra-
lle santuagorikan.

Errege jaunak urten ta gero agertu

ziraden goiz batean konbentuko atartetan, nork jarri zituala inork jakin gabe, balio aundiko ornamentu eder batzuek, au da apaiz soñ urrez eta loraz galantki estaliak eta eliza liburu oso politak.

IV.

Aranzazuko Ama Birjiña euskal-gerrarien Laguntzallea.

Euskaldunak irabazi badute eguzkia-
ren azpian azaltzen diran toki guztietan
ichasgizonen aomena eta gerrari bildur
garrien izena, beti euren biotzak jaso
ditue Ama Birjiña Aranzazukoari, zeñari
deitzen zion Okendo illezkorrak *bere*
Laguntzalle baharra. Pernambuko aurre-
an olandatarren outzidia topau zuan be-
in; etsaiak askoz geiago ziraden, bañan
Okendok, Ama Birjiñagan esperantza
jarririk, eraso zion pelean. Asarrea eta
arras gogorra izandu zan. Iya seireun

soldadu eta ontzi bi galdu ziraden, ba-
ña azkenik beste *en* bider bezela onetan
ere, garaitzak koroetu zuan Okendoren
burua, Olandatarren iru galeoi nausiak
ezkutatu ziraden betiko bagaen azpian
eta milla ta bede ratzireun ereje, euren
agintari Hanspater Jeneral famatsuare-
kin, jachi ziraden ichasoko arraien baz-
ka izatera.

Ez zuan aztu euskal-umantak nori zor
zion garaitza ain aundia. Bere Estan-
darte Errealta eta olandatarrai artutako
banderarik ederrena bialdu zituan Aran-
zazura, Ama Birjiñaren aldamenetan
esegitzeko, eta eurakin bere ontzian
sartu zan burnizko sutunpa bala bat,
berrogeitabi libra pisatzen zituana, zida-
rrezko uztaiakin inguratua, zeñetan
zeuden gastelaniaz izkribaturik itz oiek:
«En la batalla naval, que el almirante
general D. Antonio de Oquendo, tuvo con
la armada de Olenda en Pernambuco el
año de 1631 á doce de Setiembre, entre
otras balas que quedaron en su Capita-

na, de las que el enemigo le disparó, ésta es una, la qual ofreció, en hacimiento de gracias de la victoria á la Virgen de Aranzazu como á su única Protectora.»

Au bezela, amaika doai artu zituan Aranzazuko Birjiñak. Oraindik gaur bere sakristiako arkatilletan gordeta dago kalizestalki gorri bat, erdian dituala zidarrez bordaturik Nafarroaren kateak eta lau egietan lis-lora bana. Au da Nafarroako Errege anchiñatarren oroipen zati bat.

Ogeitabost millatik ogeitaamar millara kristau urte bakoitzean auspezten zira-den Birjiña onen aurrean. Asko zijoazten oñez bide luzeak iragorik; asko ortozi-kan. Aranzazu ikustera eldutzean be-launikatzen ziraden erreztatuaz *Ave Ma-ria*. Geienak konfesatzen ziran, komunio santua artzen zuten, eta echera biur-tzean eramaten zituzten erlikiak bezela Aranzazuko ogi puskachoak ere.

1638-garongo udazkenean errome-riagille guztien artean zegoan bat jende

danek begirakunak berakin zeramana. Zan Doñ Diego Butron, Ondarrabiko Al-kate Jauna, ainbeste milla frantzesek legorrez eta berrogeitaamar ontzik icha-sos ersitzen zuelarik irurogeita bedera-tzi eguncan, bere erria gogorki eskuda-tu zuana, zazpireun soldadukin baka-rrik, ikaratu gabe ikusteagatik mura-llak ausiak, echeak lurreratunak, lurra berriz aizeratua bere barrengo minak lertutzeaz, Espainiako ontzidia ondatua, eta ejerzitua desegina; beste denak es-perantzak galdurik zenkatela, esan zu-benak inork aitatzen bazuan errenditze-koitzik bertanche kenduko ziola bizia, eta erria gordetzeko bala guchi bazeu-den, berak gogoz eskeintzen zituala milla eta bosteun libra zidarrezkoak, echean prest zituanak, urtu eta bala egiñik frantzesai jaurtitzeko.

Erru aundiko gizon argidotar ura ze-torren Ama Birjiña Aranzazukoari eske-rrak ematera, entzun izan zitualako bere errekuak, iritzirik espainatarrai garaitza

miragarri bat. Andra Mari Agorrekoen bezperan agertu zan ondarrabitarren begietara, sinistu ezin zutela, Españako ejerzitua Alfonso Enrikez eta Bolezko Markesen mendean, eta frantzesena lau zatitan puskatu zuan: «batek igas egin zuan; bestea ilda geratu zan; bestea preso, eta azkenengoa itoa Bidaso ibaian.» España guztiaren pozkidaz Ondarrabia libre zegoan. Uri leial onetako Alkate prestuak eraman ziozkan, bere eta bere errien izenean, Ama Birjiña Aranzazukoari doai ikusgarriak; beste askoen artean Chinan ederkiro egin dako urrezko kate lodi bat bederatzireun dukat balio zituana eta ordutik gero beti Ama Birjiñak beraz aldian ageri zuana.

V.

Aranzazu gizaldi onen asieratik zazpi urteko gerratirarte.

Traizio lotsagarri baten bidez frantzesak Españiuz jabetu ziradenean, Jo-

sepe Napoleoe, erregetzat jarri zan sarbanatuak, milla zortzireun ta bederatzigarren urtean espetu zituan fralle orden guztiak, euren ondasunak bereganatzen zituala; eta agindu zuan fralle bakoitza beren jaioterrian bizi zedilla. Bertatik, bakarrik gelditu ziraden Aranzazun Oñatin jaioak; beste guztiak begiak negarrez beterik zituztela urten bear izan zuten bakarleku maitatu artatik. Gelditu ziraden Oñatiko semeak amabost lagun, urte bi geroago bederatziz bakarrik ziraden, eta, oiek ere ezin ikusirik, etorri zan frantzes konpani bat eta eraman zituan preso, lenengo Salbatierra ta Bitorrira, gero Frantziara naikoa neke eta gose igarotzera.

Orduan Oñatiko erria bere apaizakin juan zan prozesioan Aranzazura, eta, arturik Ama Birjiña benegarria, ekarri zuan San Migelen eliza galanteran, nun gertatu zion altare eder bat kolejioko kapillan.

An egondu zan iru urtetan, kristau

naigabetuen errekuak beti ongillea entzuten.

Frantzesak joan ziraden; eta oraindik euren belarriak ikaraz entzuten dute San Marzialgo garaitza-lekaioa. Biurtu zan bere Aranzazuko elizara Ama Birjina 1814 garren urtean, batu ziraden ere bere seme franziskotarrak. Bañan, andik sei urtera, berriz sortu zan gerrea, orain anai arteko gerrea. Etorri ziraden soldadu zarrak Aranzazura. Ostu zuten eskura arkitzen zan guztia eta sua eman zioten konbentuari. Frailleai agindu zieten Bidaurreta derichon Oñatiko konbentura joateko. Ara eraman zuten Ama maitagarria Oñatiko erri danak lagundutzen ziola 1820-ko Urrillaren lenengo egunean.

Igaro ziraden ala iru urte, eta 1823-ko Bagillearen 10-an, España paketurik zegoela, barriro igo zan Andra Maria bere aranza-arteko echedra. Orain ere ez zuan pakeak urte asko iram. Nork ez daki Fernando Erregea ill zanean sortu

zan zazpi urteko gerra? Nork ez du entzun gerra aren asieran Aranzazun zer gertatu zan?

1834-ko Abuztuaren 18-garren eguneko illunkeran batallae bat agertu zan Aranzazun. Fralleak ongi etorria emanik eta adiskideak legez arturik, afalduta gero despeditu ziraden gabeko amarretan. Ordu bete baño len agertu zitzaion euren agintaria Aita Guardianari esaten eze Rodil Jeneralaren aginde estua zeukala fralleak preso eraman eta Aranzazuko eliza ta konbentua auts biurtzeko, guzti guztia bukatu izan biar zuana urrengo goizaren zortziretarako. Ordu batetan entzun zan tiro bat, beriala onen otsera sartu ziraden soldaduak alde guztietatik leku santu artara eta asi ziraden ate, altare, ormak eta koroa bustitzen ur errekiñ bategaz. Iruretan Aita Guardianak artu zuan Gure Jauna, andik ordu batera, bildurik fralle denak kanpaien soñura, lauren artean jaso zuten bizkarretan Ama Birjina, eta besteak

kandela irazeki bana eskuan zeramatera, abiatu ziraden Oñatira, soldaduz inguraturik, negargarrizko prozesioan letania errezatzen.

Bitartean suak erretzen zuan Aranza-zu, garra kiskaltzen zituen ainbeste lanez miragarriri egindako eliza ta bakarlekua, ainbeste doai kristauen jaiarak bialdutakoak, erregeen ta aundikien ofrenda ikusgarriak, Murillo famatsuaren pinturak, Gregorio Hernandez-en talluntzak, gorputz biziak zirudienak, Okendo umantaren ichas garaitzetako oroitzak eta beste ezin kontala erlikia berdin gabeak.....

Ezin esan liteke Euskal-errian zabaltu zan naigabea. Berrogei ta amasei urte igaro dira, eta oraindik gure mendietako andreak, euren aurrehoai lotaratzean erakusten diote gan triste ura gorrotatzera kantatuagaz.

¡Neure Ama Birjina
Aranzazukua!
Rodilek jerre dizu!
Zure konbentua.

VI.

Aranzazuren berriera.

Bidaurretako elizak gordetzen zuan Andra Maria zoragarriaren imajin beneratua; eta aldameneko ospizio echean bildu ziraden al zuten fralleak, bertatik, euren Ama serbitzeko. Sekula ez zuten galdu oñatiarrak ura bere jarlekura biurtzeko asmoa; eta 1844-garren urtean, ikusirik artarako bidea bazirudiela, batu zan batzarre bat eta erabaki zuan egitea Aranzazun eleiza eta Birjiñaren begirunerako bear ziraden apaiz edo kapitanentzat eche bat, aurreraturik dirua gero kristauen limosnakin kobratzeko ustean.

Ala egin zuten, ta lanak bukatutik, etorri zan, Euskal-errien pozkidarako, Birjina aldatzeko eguna. 1846-garren urteko Semendi-illaren 19-an, goizeko zortzirotan, urten zuan Oñatiko erritik prozesio oso ikusgarri batek. An zijoaz-

ten euskera itz egiten dan bazter guztietako seme ta alabak, sei milla anima; euren erdian Ama Birjiña aldiezka zera-maten apaizak eta errietakoburu ta nagusi ziraden jaunak. Egualdi ederragaz eguzkiak zeru urdinean bere argia zabal-tzen zuelarik, eldu ziraden Aranzazura, ipiñi zuten Imajiñ beneratia bere anchi-ñako jargoian eta zekebraratu zan beriala meza nausia, kantu alai eta musika-soñu entzungarriakin.

Anchen dago ordutik ona geure Ama Birjiña lengo gizaldietan bezela orain ere ondasunak bere esku zabalakin eus-kal-lurmaite onetan ugaritzen eta orain ere debozio biziagaz, lengo gizaldietan lege-z, gura diotela gere erritarrak. Bes-tela ez dago begiratzea baño ordutik ona oien limosna utsakin Aranzazun egin diraden obra eta lanai.

Fray Elias Arregi kapillau nausiak bere gain arturik Onatin lenbizi bilduzan batzarrekoen kargu ta kontuak, bukatu zituan eliza osoro berrieratzeko bear zi-

raden lanak eta joan zan apainduten ur-tetik urtera Birjiñaren echea.

Eta azkenengo amabi urte onetan mi-ragarriro agertu da Aranzazurako eus-kal-kristauen jaiera, inolaz ere atseka-betan geiago billatzen dutelako semeak euren amaren aldamen gozoa.

1878-garrengo Agorrean, Frai José Es-teban Epelde, kapillau nausiak eskubidea iritzirik Gobernugandikan, San Franzis-ko-ren bakidargoa edo komunidadea ipiñi zan Aranzazun; kapillauen echean. Gero, limosna aundiak baturik, ala Es-pañatik nola Ameriketatik, egin zan Ge-salzatikan Aranzazuraño bidea kocheak ibillteko lain. Egin da ere konbentu berria chit aundia, baña ez lengoa ze-goien tokian, zergatik ezin izan zitekian artarako eskubiderik logratu orduan beintzat. Orregatikan dago bidetik beste aldera, zubi batekin elizara pasalekua duala. Egin dirado bidean amabost kapi-llacho oso pollitak, Errosario Santukomis-terioak agertzen ituztelarik, Zapatako

aitzetik Aranzazura bitartean. Izandu dira peregrinazio bi: bata 1879-garren urtean, eta bestea 1881-garrenean zortzi egun iraun zuana. Gauza oiek guztiak bear dau bezela azaltzeko beteko litzake ongi bakoitzagaz liburuko bat.

Eta azkenik Erromako Aita Santu Leon XIII-garrenak izentadu dio Andra Maria Aranzazukoari bere meza batarra, len Españian Pilarekoak eta Monserratgoak bakarrik zeukaten; etagero 1886-garren urteko Garagar-illaren 6.^{an} izan da Aita Santu beronen emakidaz urrez koroetua geure Ama Birjiña

Amabostgarren gizaldian artzaicho bati agertua, laureun eta geiago urte gero izan da Aita Santuak urrez koroetua.

Bitartean iru bider suak erre dau bere echea eta iru bider kristauen debozioak jaso dio berria.

Iru bider jail atara dute bertatik: bere semeak karzelaratuak edo erbestetuak izan dialarik, baña beste ainbeste itzulia

izanda bere jarlekura, euskaldun danen poz ta zorionez. Berak ekarri zigun pakea, bere aurrean aztu zituzten Oñaz eta Ganboak euren sekulako gorrotoak eta guk, gerrara abiatu geradenean, pakearen izarrak distiratu ez dezan jachi degu bere zeru goitikan.

¡Aranzazu! ¡Aranzazu! zu zera Euskal-erriaren iduri bizia. Suak eta garrak beltzitutako orma tantaiak, euren sustraiak lurraren erraietan dituztela jasotzen dira estalpe gabe, galtzapenatuak, Ama Birjiñaren inguruan. Ezin izan ezeke Jau-regi egokiagorik Euskal-erriko Erregiñak, zeren euskal legeak, orma oiek bezin tantaiak, eurak bezela lurraren erraietan sustrai artzen dutenak, dauden eurak bezela galtzapenatuak, Gaztelako su madarikatu batek erre dituzala.

Bañan ainbeste aldiz berritu izan badu Aranzazu kristauen fedeak, fede orrek berak berritu lezake euskaldun legea. Ames bategaz, asmo batean, gogo ber berean danok elkarturik gertu bagaude,

—34—

denboraki zango dute euren aldiona,
etorriko da sasoi egokia geure amesak
egikarituak ikusteko, geure asmoak eta
geure gogoak arras betetzeko. Ortako
anchiñan zireaden Ganboar ta Oñaztarrak
bezela, gaur diradenak batu bitez Aran-
zazuko Ama Birjiñaren mantupean, dei-
turik biotz osoarekin euskaldun zarren
dei beti garbia:

¡Jaungoikoa eta Foruak!

JUAN KARLOS GERRA-KOA.

